EDUCATIONAL POLICY

КООПЕРАТИВНОСТТА КАТО ИНОВАТИВЕН ПОДХОД ЗА ЕФЕКТИВНО ИЗВЪНКЛАСНО МУЗИКАЛНО ОБУЧЕНИЕ

Марта Танева, Софийски университет „Св. Климент Охридски“[1]

Резюме

Статията разглежда кооперативния модел като иновативна форма за организация на извънкласното музикално обучение. В нея се аргументира тезата, че в условията на съвременните образователни и социални предизвикателства кооперативите могат да осигурят по-устойчива, по-достъпна и по-качествена среда за музикално образование чрез споделяне на ресурси, отговорности и експертиза между учители, родители и институции. Анализът се опира на концепции за общности, основаващи се на дадена практика, социален капитал и учене чрез правене и опит, както и на примери за успешно функциониращи родителски и учителски кооперативи в България и чужбина.

Ключови думи: *кооперативен модел, извънкласно музикално обучение, учителски кооперативи, социален капитал, общности на практиката.*

COOPERATIVENESS AS AN INNOVATIVE APPROACH FOR EFFECTIVE EXTRACURRICULAR MUSIC EDUCATION

Marta Taneva[2], Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract

The article examines the cooperative model as an innovative form of organizing extracurricular music education. It argues that in the context of contemporary educational and social challenges, cooperatives can provide a more sustainable, more accessible and higher-quality environment for music education by sharing resources, responsibilities and expertise between teachers, parents and institutions. The analysis is based on concepts of communities based on a given practice, social capital and learning by doing and experience, as well as on examples of successfully functioning parent and teacher cooperatives in Bulgaria and abroad.

Key words: *cooperative model, extracurricular music education, teacher cooperatives, social capital, communities of practice.*

---

[1] Марта Танева е цигуларка в оркестър «Симфониета» София и докторант в катедра «Музика и медийни технологии» с научен ръководител доц. Христо Карагьозов.

[2] Marta Taneva is a violinist in the Sofia Sinfonietta orchestra and a PhD candidate in the Department of Music and Media Technologies under the supervision of Associate Professor Hristo Karagyozov.

УВОД

През последното десетилетие търсенето на иновативни образователни решения нараства, особено в извънкласните форми на обучение. В областта на музиката това означава да се търсят не само по-ефективни дидактически методи, но и устойчиви организационни форми, които да обединяват учители, родители и институции. Настоящата статия разглежда кооперативността като такъв модел — форма на споделена отговорност и сътрудничество, която може да разшири достъпа до качествено извънкласно музикално обучение и да повиши неговата ефективност.

ПРАКТИЧЕСКИТЕ ПРОБЛЕМИ, ТЪРСЕЩИ ИНОВАТИВНИ РЕШЕНИЯ

Образователната система търси иновативен отговор на безпрецедентните предизвикателства на дигиталната трансформация. Самото понятие за иновация е придобило разнообразна употреба от времето на неговата поява през началото на 19 в. Както отбелязва, Д. Планинска, „Педагогическата иновация е една от разновидностите на социалните иновации. Тя е целенасочена промяна, която въвежда в образователната среда стабилни елементи, подобряващи характеристиките на отделните части, компонентите, както и самата образователна система като цяло.“ (Планинска, 2017). Тъкмо в този смисъл се търси връзката на идеята за иновация с кооперативния модел, който сам по себе си не е нито нов, нито единен в приложението си. Тезата, залегнала в основата на тази статия е за кооперативния модел като създаващ възможна организационна среда за качествени извънкласни музикални дейности с потениал за устойчивост. Това е, разбира се, конкретен бизнес модел и начин за организацията на дадена дейност, който по-скоро е утвърден подход в занаятчийски производства и търговия. Приложението му в различна среда, каквато е образователната, съдържа определен иновационен потенциал. Той се състои в това, че позволява на различни заинтересовани страни в образователния процес да намерят форма за свързване на основата на професионална компетентност и лично въображение с интереса на учениците и техните родители да използват още по-пълноценно свободното време на учениците за развитие на техните способности и култура чрез участие. Различни решения са потърсени поради различни нужди и проблеми в социалната среда. Някои от тези промени са в резултат от технологичното развитие и спрямо тях се ефектите на „интернет на нещата“ (IoT), както и намесата на изкуствен интелект в семейната и училищната среда.

Съществуват и традиционни проблеми, наследени от предходната епоха, които чакат нестандартни решения. Както във всички области на обществения живот, така и в образованието осезаемо *се променят ролите* на основните заинтересовани страни в образователния процес – деца, учители и родители. Първо, самото училище се намира на кръстопът по отношение на това какви хора на бъдещето да обучава, а и как да ги обучава. Второ, нарастващ брой родители прекарват все повече време вкъщи. Заедно с това техните

права са по-защитени покрай общото внимание върху въпроса с правата в модерния свят. Родителите имат по-голям потенциал като заинтересована страна в образователния процес от възможностите им през целия 20. век. Важно е те как ще участват в този процес. Трето, децата разполагат със собствени източници на информация, които са, от една страна, изключително богати, а от друга – до голяма степен неконтролирани. Самите учители са изправени пред нови възможности и предизвикателства за осъществяване на тяхната роля в образователния процес. Освен в основната си функция на преподаватели те имат възможност да инициират множество дейности на проектен принцип, както и разнообразни форми на извънкласни дейности.

Причини да се търсят иновативни форми за образование има и в нерешени проблеми, натрупани с десетилетията. Един от тях са т.нар. „частни уроци“ и разбирането за тях, което изглежда като едва ли не най-важната извънкласна форма в съвременното българско образование. Към тази група се прибавят и груповите извънкласни занимания по основни образователни предмети в частни школи. Дали тази извънкласна форма отговаря ефективно на потребностите на съвременните обществени предизвикателства? Нещо повече: дали частните уроци и школи, които следват ограничен брой учебни предмети и които не целят нищо повече от повишаване на успеваемостта по тях, покриват задоволително широко поле на развитието на децата? Макар и извънкласна форма, тези уроци само допълват училищното образование. Те не покриват например изкуствата и музиката, освен в ограничените случаи, когато детето се подготвя за професионална кариера в тази сфера. Изобщо, специалните усилия за „допълнително“ извънкласно образование задължително ли трябва да следват пряката рационална причина за покачване на успеха от училище, или значението им може и трябва да бъде съсредоточено в непряката „полза“ за развитието на емоционалната зрялост на детето? Образованието по изкуства и музика в училище е занижено от тази гледна точка.

Съществуват натрупани предизвикателства в някои сектори на обучението, преди всичко в изкуствата. Ограничените материални стимули и възможности за кариерни перспективи водят до дефицит на квалифицирани учители по музика. Опитните специалисти се насочват към частния сектор или други поприща. Това създава известен дефицит в общообразователните училища, където музикалното образование губи професионализъм и статус на важен учебен предмет и смислено знание. Доколкото тези предмети са обикновено подценени, учениците остават необхванати от музикалното знание и най-вече практика.

На основата на тези наблюдения може да се заключи, че е отворен пътят за нови решения по причина, че до момента или не са открити такива чрез традиционни подходи, или проблемите са непознати. Именно в тази ниша на педагогическата среда е възможно да се потърси проекцията на кооперативния модел в училищната реалност чрез обединените усилия на учители, родители, други заинтересовани страни за доброто на всеки ученик и неговото личностно развитие.

СОЦИАЛНИ МРЕЖИ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗВЪНКЛАСНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО МУЗИКА

Социалните мрежи и формите на извънкласно обучение предполагат изграждането на социална общност между обучителите. С други думи, тяхното сътрудничество се издига до ранга на микро общество. Това създава нови, широки възможности за изявата им в обучителния процес. Те престават да бъдат просто колектив, който свършва своята работа в границите на отделна дидактична ситуация. Съвременните социални общности често процъфтяват на платформи като Facebook групи и в групи в други социални мрежи, както и специализирани онлайн форуми. Социалните общности предлагат по-значителна публична стойност, генерират по-силна емоционална подкрепа в своите редици, постигат намалено чувство на изолация, увеличават споделянето на знания и имат повишена увереност в своите действия.

Що се отнася до чисто дидактичната им стойност, такива социални общности предоставят нещо много важно – широко достъпно пространство за споделяне на опит както с обучаемите, така и помежду си, търсене и получаване на съвети, окуражаване чрез широко комуникирано отбелязване на постижения. Известно е, че в социалните науки *социалната общност* се определя като група от хора, които взаимодействат, споделят общи интереси, ценности или цели и развиват взаимоотношения във физически или, все по-често, дигитални, виртуални пространства. В духа на автори като Хауърд Рейнголд, Етиен Венгер и Робърт Пътнам, профилът на извънкласните дейности и специфичната организационна форма на кооперативите може да бъде потърсен в контекста на концепциите за социалната общност. С поглед към проникновените виждания на Рейнголд, който още през 90-те години на 20 век е анализирал заплахите, но и потенциала на общностите, основани на интереси и формиращи се като виртуални общности, от дистанцията на времето може да се открои специфична ниша за взаимодействие по повод практики, свързани с развитие на музикалната култура на учениците. В неговата концепция общността е вид „социална агрегация“, която се освобождава от физическите граници. Интересът е това, което събира хората, а „човешкото чувство“ е това, което ги държи заедно. „Хората във виртуалните общности използват думи върху екрани, за да обменят любезности и да спорят, да участват в интелектуален дискурс, да обменят знания, да споделят емоционална подкрепа, да правят планове, да генерират идеи... Общностите в мрежата са „общности по избор“, а не по местоживеене. Те се формират, когато дискусиите са достатъчно продължителни и ангажирани, за да прераснат в лични взаимоотношения.“ (Rheingold, 1993).

За Венгер интересът сам по себе си не е достатъчен; важна е практиката. Неговите „общности от практици“ (Communities of Practice) са фокусирани върху съвместното учене и решаването на проблеми. По неговите думи, „Общността от практици не е просто общност по интереси – хора, които харесват определени филми например. Членовете на общността от практици са практици. Те развиват споделен репертоар от ресурси: опит,

истории, инструменти, начини за решаване на повтарящи се проблеми.“ (Wenger, 2015). Така, общността се дефинира чрез три елемента: домейн (споделен интерес), общност (взаимодействие) и практика (реална съвместна дейност). Тази концепция открояваме във връзка с кооперациите като възможен модел на иновация за извънкласно обучение в сферата на класическата музика, тъй като се отнася до общности на практици, насочени към съвместно учене. Доколкото в кооперативния модел се разпознава неговата организационна основа, то симбиозата между него и концептуалното разбиране за общност от практици (например, музиканти) съвместно със заинтересовани учители, ученици и училищни власти съдържа определен иновационен потенциал за приложно съвместяване на двата подхода.

Съвсем различен аспект в разбирането на общностите е това на Робърт Пътнам. То е уместно приложимо спрямо разглеждания тук въпрос за потенциала на кооперативния модел като иновация в извънкласните форми на занимания с музика чрез самата същина на понятието за „социален капитал“. Според неговия анализ, споделените интереси (от боулинг клубове до граждански групи) укрепват демокрацията чрез взаимно доверие и сътрудничество. Ефектът от всяка творческа дейност на учениците има освен своето пряко значение за развитие на техните умения и култура, има ясно разпознаваемо значение за развитието на техните социални умения и ценности. „Мрежите на гражданска ангажираност подхранват здрави норми на взаимност и насърчават появата на социално доверие. Тези мрежи улесняват координацията и комуникацията, засилват репутацията и по този начин позволяват разрешаването на дилемите на колективното действие. По думите на Пътнам, той разграничава „свързващ“ (bridging) социален капитал (връзки между различни групи по общ интерес) и „сплотяващ“ (bonding) капитал (връзки в рамките на тясно затворени групи). Според него общите интереси са ключът към излизането от изолацията, метафорично определена от него като „да играеш боулинг сам“. (Putnam, 1995) Всеки от тези подходи говори за чувство за принадлежност, подкрепа и платформа за обмен на информация, вариращи от местни квартали до онлайн групи, базирани на интереси. Тези общности се характеризират с непрекъсната, интерактивна комуникация по повод споделени ценности, но също и споделени интереси. Още по-важното е, че социалните общностни връзки създават почва за споделени идентичности, насърчавайки „чувство за нас“ сред членовете.

Потенциалът на кооперативната форма като иновация в сферата на извънкласните форми на занимания с класическа музика, но също така и с отношение към публичните политики в сферата на културата са идеите и на Джон Дюи за музикалното образование. Тяхната актуалност се разпознава в потенциала за иновации в музикалното образование, защото той поставя опита и социалното взаимодействие в центъра на ученето. Значението на философията на Дюи е предмет на нестихващ интерес и се интерпретира в много посоки

относно техния приложен характер за полезни резултати, свързани с участието[3]. Някои негови известни тези са пряко приложими към извънкласните музикални форми и връзката им с кооперативния модел. (Stark, 2020)

Такава, например, е тезата за *учене чрез преживяване*. За Дюи музиката не е просто теория, а активен процес. Примерите са многобройни. Могат да се разгледат като иновативни форми различни детски и юношески рок групи, джаз формации, както и дигитални лаборатории. Учениците учат хармония и ритъм, докато създават музика, а не преди това.

Иновацията се състои в това, че вместо пасивно слушане, извънкласните форми залагат на импровизацията и създаването като основен инструмент за учене. Също така се откроява социалният характер на образованието. Музикалният състав е се явява вид малка общност, в която участниците имат своите нови роли, чрез които те взаимодействат и допринасят за общия резултат.

Възможна форма за такива общности са различните видове образователни кооперативи. При тях няма строга йерархия; ресурсите (инструменти, пространство, знания) се споделят, а решенията за репертоара и изявите се вземат демократично. На свой ред ефектът от всичко това развива и социалните умения, които са от значение за самата демократична среда. Примерът за това е философията на музикалните кооперативи, където ученици, родители и ментори си сътрудничат като равноправни партньори. Това превръща музикалното обучение от дейност и продукт, който не се купува в общ актив, който се създава.

Иновативните форми могат да се открият в самоорганизирани училищни групи или оркестри на различни общности, където напредъкът на един е успех за всички. Самата идея за ученето чрез участие откроява идеите на Дюи за извънкласното музикално обучение от академично задължение в кооперативно преживяване.

В литературата се изучават много други видове общности. Не може да се очаква, че всички имат еднакво силно отношение към процеса на обучение. В дидактичен контекст вероятно по-малко относими са географските общности, базирани на местоположение, като региони или квартали на големи градове например или групи, обособени около хобита или предпочитания, като например онлайн форуми или фенове на изпълнител, макар те да се основават на споделени културни елементи. Много по-близо до целта да се идентифицират като адекватни в дидактичен план са т.нар. *функционални социални общности*, като основаните на професионални интереси или мрежи, фокусирани върху кариерно развитие и трайна съвместна творческа работа извън пряката функция по преподаване.

Изглежда основите на социална група, обединяваща обучители, която да е с дидактично значение в извънкласното обучение, може да се търси най-вече в споделените интереси – финансови, професионални, свързани с утвърждаването на споделен начин на живот.

[3] Например, https://act.maydaygroup.org/volume-19-issue-1/deweys-theory-of-experience-a-theoretical-tool-for-researching-music-teacher-learning/

Възможностите в това отношение са поне следните – обединение под формата на тръст, фондация или кооператив. И трите съществуват в практиката на образователния процес. За целите на настоящия анализ, насочен към кооперативите като възможна иновация в извънкласните форми на обучение, вниманието е ограничено само до тях.

Ключовият въпрос на участниците в такава общност е как тя да остане дългосрочно решение, свободно от бюджетни променливи, като същевременно запазят единството на своите интереси. Кооперативите са форма, която в България функционира като доброволни сдружения за постигане на общи икономически и социални цели. Те адресират такива проблеми със своето характерно колективно управление, както и чрез споделяне на ресурси. Кооперативите в сферата на музикалното образование могат да адресират проблемите от практиката чрез:

- Колективно финансиране – обединяване на ресурси от училища, общини, родители и частни партньори за споделени програми (уроци, концерти, проектно обучение).
- Оптимизация на кадри: Споделяне на опитни музиканти между училища, осигуряване на заетост и професионално развитие вместо съперничество.
- Иновации: Интеграция на технологии (аудио платформи, VR за музика) и партньорства с читалища или фестивали за допълнителни приходи.
- Социална устойчивост: Намаляване на неравенствата в малки общини чрез мрежи, които гарантират достъп до качествено музикално образование за всички.

Според концепцията на кооперативните съюзи[4], кооперативният модел повишава административния капацитет и морала, трансформирайки конкуренцията в сътрудничество и осигурявайки рационално разпределение на публични ресурси. Кооперативността обхваща заинтересованите страни на родителите и учителите, като в практиката има разнообразни проявления – опитът е разнообразен На основата на съществуващите правила и опит от кооперативи може да се допусне, че те биха могли да бъдат едно решение за извънкласното обучение по музика.

РОДИТЕЛСКИ КООПЕРАТИВИ

Родителският кооператив[5] представлява неформално сдружение на родители, което цели алтернативното отглеждане, обучение или възпитание на техните деца според условия, произтичащи от интересите и ценностите на включените участници. Другото определение за това явление е „семейство от семейства“. Тези кооперативи наемат обучен учител (или някой родител от семействата преподава) и наемат помещение, където да бъдат децата[6]. Кооперативите на родители се стремят да осигурят качествено провеждане на занимания, развиващи творческите способности на децата. За осигуряване на точното съдържание и форма на занятията според ценностите и желанията на родителите в кооператива, те ги

[4] https://cks.bg/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8/
[5] https://www.kooperativ.eu/
[6] https://zanimani.com/roditelski-kooperativ

формират по начин, по който да имат решаващо участие във вземането на решения, определящи както учебната програма, така и техническите параметри на обучението, като вид на помещението, начин на хигиенизирането му, снабдители с консумативи и пр. Наблюдават се инициативи и проекти, които освен конкретни знания и умения създават увереност у децата. Децата се превръщат в създатели, а не в консуматори.

Родителските кооперативи не са регламентирани в българското законодателство, но то не ги и забранява. Те не са дефинирани изрично и съответно не са забранени на общо основание. Изключително популярни и разпространени са в САЩ, Канада, Германия, в Скандинавските страни. Най-честите причини за създаването им там са запълването на празнота в пазар, в който нужни на определена група услуги не са достъпни на приемлива цена, при приемлив стандарт на качество или не се предоставят по приемлив за групата начин. Според Асоциацията родителските кооперативи, те са „гражданска инициатива за съвместно отглеждане и обучение на деца при активно родителско участие.

Кооперативната форма позволява на участниците-родители да обменят много опит и умения. Първият родителски кооператив в България е създаден през 2009 г., т.е. вече 18 г. моделът съществува и се развива у нас. Всяка изминала година носи нови сдружения на родители, обединени в желанията си да самоорганизират грижата за техните деца. Първите кооперативи възникват спонтанно като социално явление. Просто няколко семейства се събират и гледат заедно децата си, което наричат кооперативи. Макар да е изминало време и да е натрупан опит, кооперативите все още се възприемат като рядкост и някакъв вид дейност от безизходица. Едва напоследък, при все по-изострящия се недостиг на места в детските градини в столицата, вече ги включват в работните групи за предложения за промени в наредбите. Асоциацията на родителските кооперативи е учредена през 2012 г. Тогава се обсъждали законови промени, с които всички алтернативни форми извън познатата ни детска градина да бъдат забранени. Макар и малко на брой, те се обединили, за да започнат по-амбициозен диалог с институциите. И въпреки това срещали и продължават да срещат неразбиране какво въобще е родителски кооператив.[7]

В момента в цялата страна има 25 – 30 родителски кооператива. В София са най-много, двадесетина. Другите са във Варна, Пловдив, Бургас, Велико Търново. Интересът към тях расте. Има и отпадащи, и такива, които показват устойчивост, някои повече от 10 години. Има кооперативи, които съществуват в правно организационни форми, като сдружения. Преди време МОН се опитвало да наложи, че би трябвало да са дружества по ЗЗД, но до момента няма нито един родителски кооператив, който да действа по този начин. Според членовете на асоциацията това е архаична форма, която не е подходяща. Ако, примерно, някой от членовете има някакви задължения, би трябвало цялото дружество да ги поеме. Това е и тежка форма, защото изисква регистрация в съда, органи за управление. А, колкото и да е устойчива структурата родителски кооператив, постоянно се сменят навсякъде деца и може да случи за броени месеци да трябва да се правят промени. Трябва

[7] https://ime.bg/articles/roditelskite-kooperativi-nepriznatata-alternativa/

да има счетоводство. А това не е малък разход на месец, който не се компенсира. Трябва да има и юридическа помощ, ако няма в кооператива юрист, който да я поеме.

Какво е нужно за създаване на родителски кооператив? Важно е първо да има родителска общност, в повечето случаи са около десетина семейства. Най-често създаването започва с редица първоначални срещи, в рамките на които се изясняват основни ценности и принципи и моделите на организация. След това се създава документалната база на кооператива – учредителен документ, правилник, бюджет. Накрая се намира помещение, а също и преподаватели, които да работят с децата.

Схемата на родителски мениджмънт е изключително гъвкава. Когато родителите нямат физическата възможност да отделят време, тогава може да се помага по всякакви други начини, обикновено на доброволни начала. Например някои родители поддържат интернет страница на кооператива, други фотографират и записват мероприятия, трети снабдяват обучителния процес с материали и т.н. Важно е да се отбележи, че всеки родител се чувства ангажиран и поема отговорности, без да има абсолютно никаква йерархия в рамките на кооператива. Много често родителите се включват на ротационен принцип в кооператива през седмицата, като смените се уточняват предварително. Реалното прекарано време в кооператива е най-ценният опит за един родител и най-точната обратна връзка за това как протича денят на детето там. Именно тази възможност се оказва най-привлекателната за родителите.

Колко струва участието в един кооператив? Точна стойност не може да се даде. Всеки случай е различен. В бюджета на кооператива голямо отражение оказва наемът и режийните на помещението, което е нает. Разбира се, сериозно перо е персоналът. Но, в общи линии, родителските кооперативи се считат за сравнително икономично решение. Що се отнася до въпроса колко деца (и на каква възраст) посещават мероприятията, организирани от родителски кооператив, отново важи правилото, че всеки кооператив има собствено решение. Обикновено обаче, от дидактически съображения, групата често се състои от между 6 и 12 деца. Броят деца е много по-малък от този в училищния клас или групата в детската градина. Това позволява да се обръща много повече индивидуално внимание на всяко едно дете. По този начин се постигат много по-добри резултати.

Има няколко много големи предимства на родителския кооператив. Първо, кооперативът се осъществява с интензивно родителско участие. Родителят е активен участник в цялото детство на своето дете. Второ, родителят придобива опит от други родители, с които контактува. Трето, той получава постоянна обратна връзка. Четвърто, всичко това се отразява много добре на децата, тъй като те имат нужда от по-тесни контакти с родителите си.

Особена привилегия на родителските кооперативи произтича от специфичния образователен подход. В тях се предлага обучение под формата на познавателни игри и занимания, които провокират любопитство и изследователски дух, а не толкова стремеж към изграждане в детето на някаква база данни от информация. Установява се приятелска

и непринудена атмосфера, която не стресира децата. Като всеки социален обект, така и кооперативът от родители има своите недостатъци, когато се сравнява с други форми на обучение. Кооперативът изисква много повече време и енергия от участващите семейства и поемане на отговорности. Процесите на взимане на решения обикновено протичат по-бавно и тромаво, тъй като трябва да се вземат под внимание всички гледни точки и да се изгладят разлики в ценностите[8].

УЧИТЕЛСКИ КООПЕРАТИВИ

Фактическата картина е, че кооперативите работят. От търговци на дребно и кредитни съюзи до публични услуги, кооперативният сектор има своите резултати. Като предоставят собствеността и контрола на хората, които са най-близо до дадена организация, кооперациите могат да използват иновациите, да повишат производителността и да дадат на хората дял от работата, която обичат. Еди от големите и комерсиални фермерски организации, таксиметрови шофьори, актьори и т.н. използват кооперативния модел. Въпросът е как кооперативите се отнасят по-специално към обекта на изследване тук – музикалното обучение.

Много учители по музика биха могли да се обърнат към кооперативния модел по необходимост. Съществуват примери в това отношение, които могат да бъдат разработени на практика у нас. Страни като Великобритания, САЩ, Австрия, Германия и други са страни, в които е натрупан опит в това отношение. Учителският кооператив може да се окаже плодотворна почва за провеждане на ефективно извънкласно обучение по музика. Причината да се извличат изводи от посочените примери от страни с различна култура и опит в сравнение с българската е това, че в тях проблемите се адресират по-пряко и прагматично, при което няма затруднения в резултат на ценностни или нормативни бариери. Наследството в Централна и Източна Европа носи своя отпечатък от времето на предишния социалистически режим, когато става дума за пари в контекста на изкуството и бъдещето на децата да се предполага някакъв вид централизиран подход. Във Великобритания и САЩ, включително Австрия и Германия положението изглежда обратно. Това са по-прагматични общества и предприемчивостта е водещ мотив в различни дейности на хората. Сам по себе си материалният контекст е важна част от кооперирането. Може би и поради тази причина в такива общества кооперирането в сферата на грижите за децата е по-напреднало и затова може да се твърди, че те са по-напред в развитието на кооперативните форми в този контекст. Изборът за анализ на такива примери произтича от търсенето на ноу-хау, на характерен опит, за да може да се открият възможностите на кооперативността, когато става дума за обучение на деца в извънкласни форми.

[8] https://parentacademy.bg/session/parenting-cooperatives/?srsltid=AfmBOoqhedsXbd1-1nzPHuOPBQyd3hxevdPQX0UO3r7iClFOO5AX3dwe

Първият пример представлява школата Superar (Виена, Австрия), което е кооперативна организация, работеща с 3100 деца (1800 във Виена), предлагаща 3–8 часа седмично музика в периферни райони, която е надлежно финансирана от фондации и община, фокусирана върху *включване*. Друг сполучлив случай на преподавателска кооперация с оглед музикалното обучение извън училище е European Music School Union (EMU). Този кооператив обединява национални асоциации за споделяне на практики в музикални училища извън задължителното образование. Такива кооперативи повишават устойчивостта, намаляват неравенствата и създават среда за обмяна вместо конкуренция. Тези модели на учителски кооперативи могат да служат за пример най-малкото в следните направления:

- Колективно финансиране: От училища, родители, общини и частни донори за споделени програми.
- Оптимизация на кадри: Споделяне на учители между училища за професионално развитие.
- Иновации: аудио платформи и фестивали за допълнителни приходи.

В България съществуват модели на сътрудничество, които могат да еволюират в кооперативи, макар да са по-неразвити от тези случаи. Трети пример е Обединението СУПРИМ (Секция на училищата с профилирано и разширено изучаване на музика) свързва 19 училища, обединени от 10 години за популяризиране на музикалното образование чрез съвместни концерти и програми (класическа, поп, джаз, народна музика). На следващо място е примерът на RockSchool стипендии и проекти. Това обединение предоставя безплатни уроци и репетиции за над 100 ученици от малки градове, адресирайки културна изолация чрез партньорства. Не може да не се спомене и Bulgarian Music Association (BMA) – „Stage – New Music“, което е инициатива за млади музиканти с концерти, менторство и финансиране от Софийска община, които подкрепят независимата сцена.

На основата на всичко казано дотук може да се заключи, че съществуващите от значително количество години учителски кооперативи в областта на извънкласното музикално обучение могат да служат за обект на анализ, от който да следват изводи за творческото адаптиране на такива модели в България.

СЛУЧАИ НА ДОБРЕ РАЗВИТИ УЧИТЕЛСКИ КООПЕРАТИВИ В ИЗВЪНКЛАСНОТО МУЗИКАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ: ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Вдъхновение в България може да се черпи от примерите на Североизточния музикален кооператив (NEMCO – North East Music Co-operative – първият кооператив на учителите по музика във Великобритания, както и Swindon Music Co-operative (SMCO). Преподаватели се обединяват в кооперации, за да могат да продължат да предоставят качествено и ефективно ценна услуга на децата във Великобритания. Конкретният

кооперативен модел, описан от Съюза на музикантите в Обединено кралство, е донесъл успех на начинанието да се обучават децата в музикални познания в допълнение на училищните програми.

От описанието на примерите става ясно, че организаторите на учителски кооперативи, свързани с музикалното обучение настойчиво препоръчват търсенето на професионален съвет преди всичко относно финансови параметри на своята дейност – трудовия им статус, данъчното законодателство и развитието на бизнеса – и да са готови да платят необходимото за това.

Моделът на учителски кооператив по музика SMCO (Суиндън) разкрива устойчивост на своя организационен модел. Този музикален кооператив е създаден през 1998 г. след решението на съвета да разпусне музикалната служба (година след като съветът е станал с унитарна власт). Това решение е следвало от редица проблеми, сред които най-вече фактът, че оперативният бюджет е отбелязвал системен преразход в значителни размери – училищата са се оплаквали, че цената на обучението е твърде висока в полза на по-евтини частни доставчици. Целта на SMCO е била да предостави динамична и висококачествена музикална услуга, която *насърчава участието*, постиженията и удоволствието от музиката чрез:

- развиване на музикалния потенциал на всеки ученик според неговите индивидуални нужди и стремежи;
- повишаване на качеството, широчината и предлагането на музика в училищата и по-широката общност.

Водещите ценности на кооператива са били: равенство, достъп и приобщаване – демократичен контрол – обща собственост и отчетност – ангажимент към образованието, обучението и развитието – лична реализация – сътрудничество с общността и грижа за нея – иновации и творчество – устойчивост – почтеност.

Погледът върху тези примери очертава ясно основните фактори, които въздействат силно върху дидактичната ситуация и правят търсенето на отговор в социалните форми на извънкласна дейност оправдани. Основните фактори, които влияят в този смисъл, включват (1) степента, до която местните власти имат желание и готовност за подкрепа, (2) характерни социални и икономически фактори в местния район, (3) очаквания и стремежи на клиентите (т.е. училища, ученици и родители), (4) самите учители – техният ангажимент за промяна и желанието им за ангажиране, конкуренцията (например частни учители) и др. Най-важното послание, което разглеждането на тези примери може да даде е, че със сътрудничество и решителност, учителите по музика могат да създадат и управляват свой собствен кооператив за взаимна полза.

По-важното от дидактична гледна точка обаче не е взаимопомощта между преподавателите и улесненията в професионалния им живот, което кооперативите могат да дадат, като например преодоляването на взаимната конкуренция, каквато би имало без кооператив или обратно, пълна незаинтересованост от този тип дейности. Като социална

форма на обучение, учителският кооператив създава няколко предимства при обучението, които не са характерни за индивидуалните форми.

На първо място е резултат не само за единици, а практически за всеки заинтересован. Кооперативът дава ясна възможност за обхващане на повече обучавани, при това за кратко време и в нарастващ брой. По същия начин учителският кооператив привлича бързо повече учители, като им дава възможност за допълнителна, различна и удовлетворяваща ги работа. Причината е сигурността, която кооперативът има в сравнение с индивидуалните форми и привлекателността на колективната работа.

На следващо място е обменът на информация по дидактични въпроси – професионални, психологически и пр. Кооперативът е уникална възможност за споделяне на опит. Освен това споделянето се случва в съкратени срокове, като не изисква специална активност от всеки учител да търси информация, което е характерно за индивидуалните форми на обучение.

На трето място, кооперативът предполага наличието на споделени критерии за оценка на качеството, прилагането на мерки за взаимен контрол, включително изключване от кооператива на член, който нарушава приетите стандарти за качество.

На четвърто място е увереността и спокойствието на родители, когато предават детето си не на отделен преподавател, а на член на кооператив. Членът на кооператив предлага винаги нещо в повече. Той предлага не само това, което добрият учител е способен да даде, но и допълнителна стойност. Родителят е по-спокоен за качеството на обучението, за професионалното наблюдение върху това качество, както и върху възможността учителят да бъде сменен, ако с него се случи нещо временно или трайно.

Обучаваните деца също имат повече възможности да се насладят на интересно и качествено обучение.

Кооперативите създават възможност за професионално развитие на своите членове и параметри на обученията, от които те вероятно се нуждаят.

Кооперативът, за разлика от индивидуалните форми, има уникалната възможност да прави отстъпки от таксите за деца, за които има проблеми да се заплаща или когато самите те имат особени трайни проблеми. В такива случаи кооперативът например набира средства в подкрепа на деца от семейства с ниски доходи.

Учителският кооператив е активен в популяризирането на музиката в общността. Възможностите му в сравнение с възможностите на отделния учител са многократно по-големи.

Прозрачността и публичната отчетност са също сериозно предимство на кооператива. Като част от ангажимента за поддържане на най-високите професионални стандарти на разгледания случай на кооператив SMCO, всички учители-членове са длъжни да изготвят годишен отчет за напредъка на обучаваните.

На основата на така изведените характеристики може да се заключи, че учителските кооперативи създават повече дидактична стойност и качество, отколкото индивидуалните

форми на извънкласно обучение когато се търси насърчаване на участието и ефект за големи общности.

ОБОБЩЕНИЯ ЗА КООПЕРАТИВНИЯ МОДЕЛ НА ИЗВЪНКЛАСНО МУЗИКАЛНО ОБУЧЕНИЕ

Кооперативите с множество заинтересовани страни са съставени от различни интереси, включително местни жители, партньорски организации, служители и съответните специалисти. Кооперацията е бизнес, управляван ЗА и ОТ своите членове. Тя предоставя механизъм за споделяне на идеи, разходи, ресурси, умения и експертиза и се управлява от набор от споделени ценности: – самопомощ – самоотговорност – демокрация (един член - един глас) – равенство – справедливост – солидарност. Кооперациите са гъвкави организации с различни модели, обслужващи различни нужди и цели. Ежедневните решения могат да бъдат делегирани на управленски екип, който е отговорен пред участниците-собственици. Разбира се, съществуват редица особености, които представляват различни проблеми и рискове, но те не са предмет на настоящия анализ. Интересът тук е към самата форма на организация на извънкласно обучение по музика като музикален кооператив, чрез който може да се преодолее съществуващия дефицит на възможности за участие в дейности, свързани с културата и по-специално с класическата музика. Множественият ефект като вид дейност и участие за всеки във формата на известните организационни структури на различни начини на формиране на кооперативи е с висок приложен потенциал в българските условия. Самият пренос на този модел на дейност към различна среда би бил иновативен за дадената сфера с предвидима добавена стойност за всяка от участващите заинтересовани страни. За учителите това е нова възможност и мащаб за изява в професионалното им поприще; за родителите – ефективен и полезен начин на решение за организация на свободното време на децата им; за самите деца – това е обогатяващо преживяване чрез развитие на техните социални умения на базата на преживяване чрез култура.

БИБЛИОГРАФИЯ

Планинска, Д. (б.г.) Същност на иновативното обучение в: Педагогическа практика, Достъпно на: https://journal.deo.uni-sofia.bg/14116/ (Посетено на 14 май 2026) [Planinska, D., (b.g.) Sashtnost na inovativnoto obuchenie v: Pedagogicheska praktika, Dostapno na: https://journal.deo.uni-sofia.bg/14116/ (Poseteno na 14 may 2026)].

Putnam, R. (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. In: Journal of Democracy 6:1, p. 65-73.

Rheingold, H. (1993) The Virtual Community the electronic version. Available at: https://www.rheingold.com/vc/book/intro.html (Accessed: 14 May 2026).

Stark, J. (2020) Dewey's Theory of Experience: A Theoretical Tool for Researching Music Teacher Learning. In: Action, Criticism, and Theory for Music Education 19, p. 118–152. University of Manitoba, Canada. Available at: https://act.maydaygroup.org/volume-19-issue-1/deweys-theory-of-experience-a-theoretical-tool-for-researching-music-teacher-learning/ (Accessed: 14 May 2026).

Wenger, Etienne and Beverly. (2015) Introduction to communities of practice - a brief overview of the concept and its uses. Available at: https://www.wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice/ (Accessed: 14 May 2026).

Онлайн източници:
https://cks.bg/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8/

https://www.kooperativ.eu/

https://zanimani.com/roditelski-kooperativ

https://parentacademy.bg/session/parenting-cooperatives/?srsltid=AfmBOoqhedsXbd1-1nzPHuOPBQyd3hxevdPQX0UO3r7iClFOO5AX3dwe